

Originaal:
Stig Dagerman
Bröllopsbesvär
Vingförlaget
Stockholm, 1964
P.A. Norstedt & Söner

Käesolev tõlge on valminud Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni noorte tõlkijate koolitusprogrammi raames.

Toimetanud Anu Saluäär ja Kadi-Riin Haasma
Kujundanud Mari Kaljuste
Küljendanud Ande Kaalep
Kaanefoto: pexels, Mari Kaljuste

Bröllopsbesvär © Stig Dagerman, first published by Norstedts, Sweden, in 1949.

Published by agreement with Norstedts Agency.

Autoriõigis tõlkele: Mattias Mäestu ja OÜ Eesti Raamat, 2023

ISBN 978-9916-4-0001-2 (sari „Hieronymus“)

ISBN 978-9916-12-525-0 (köites)

www.eestiraamat.ee

www.facebook.com/EestiRaamat

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

Stig Dagerman

PULMASEKELDUSED

ROOTSI KEELEST TÕLKINUD MATTIAS MÄESTU

EESTI RAAMAT

2023

Kes pruudi aknale koputab?

Tasa ja targu – just niimoodi löi vanajumal teod, või kes see nad tegigi. Aga kes iganes nad tegi, tegi igal juhul hästi. Sest milleks teole kiirus? Mis tema all, see tema oma. Kuhu poole ta end maailmas ka ei pööraks, maja seisab ikka omal maal. Pole temal tarvis koju tormata, et kohtutäituri oksjonile või vara arestimisele või hädatapule jõuda. Sest vaata, tigu, tema kannab oma maja seljas. Kes siis säärast selga ei tahaks.

Aga kui sul siis ongi juhtumisi säärane selg, oled kohe halvas kirjas. Siis seisavad kõik popsnikud, ihnuskoid ja kasetohunäksijad Långmos oma kojatreppidel, mäletsevad mokatubakat ja jõllitavad. Mõnel polegi muud teha. Mõnel on oma mädanenud osmiku ees õige pirakas veranda. Nii neetult pirakas, et neile vist küll kõik kätte paistab, mis Fuxes toimub. Nii et kui sa oma Smålandi ajalehega maja ees istud, näevad nemadki lugeda, kui muidugi piisavalt valge on. Ja kui sa siis majale korruse otsa ehitad, kõõritavad nad ammuli sui oma kojatreppidel, nii et molud kärbseid täis. Ptüi!

Nüüd on Victor küll täitsa ära keeranud. Jajah. Nii nad kojatreppidel räägivad. Justkui poleks majaloksust tollele kiidukukele Palmile sellisena piisanud, nagu see äiapapast Aspi Johannesest jäi. Ei! Paneme hurtsiku otsa aga veel ühe hurtsiku! Mõtles kindlasti, et ehitab endale mõisa. Kahekümne nelja tündrimaa suuruse mõisa. Paistab, et nüüd peab sulast härraks hakkama kutsuma. Kuulukse,

et härra üks hobune nõletõppe jäänud, ja kuulukse, et härra tütar laekuri juurde linnas koha saanud. Too sohilapsega.

Kui sind esimest korda ristitakse, ei lähe see arvesse. Teised korrad on need, mis loevad. Su päris nimi on see, mida sa häbiga kannad. See, mille sosistajad ja keelepeksjad sulle annavad. Ja kui sa oled ehitanud maja, mis oma seljas maja kannab, on su nimi Tigu kuni surmani. Kuhu iganes sa ka ei läheks, ikka kannad sa seljas Tigu. Kuni sa küürus ja omadega läbi oled. Kuni sa enam taluda ei suuda, et sind nähakse. Siis paned sa oma toa kõvasti lukku ja sured seal. Siis istud sa üksinda üleval majas maja otsas ja vaatad oma selga elu lõpuni. Ja tõmbad rullkardina alla, et keegi sind kojatreppidelt ei näeks. Ka kellad on seal üleval, kõik kolm. Ripuvad seinal, tiksuvad ja löövad. Nii sa näed, kuidas aeg rahu ja vabanemise poole sammub. Tasa ja targu nagu tigugi. Eit tulgu pealegi söögiga üles. Astu trepil vaikselt, vanamoor, et nood oma kojatreppidel ei kuuleks. Ja vii solgipang alla, see haiseb.

On kogu see maja-asi kinnismõte või hullus? Ega vahet pole, siin kandis on see alati üks ja seesama olnud: kinnismõtted ja hullus. Aga hilistel öötundidel, kui juba koitma hakkab, libiseb kardin aeglaselt üles. Tasa ja targu, sest sa oled ju tigu ja kiiret pole. Ja miks peakski kiire olema, kui kõik, mida sa näed, on sinu oma?

Äsja oli heinategu. Kas ta läks alla? Kus sa sellega, ikka pidid nad üles tulema, need teised. Me mõtlesime heina teha, paps. Sooh. On vikat terav? Sulane teritas ära, paps. Sooh. Teil abilisi on? Smelars vaestemajast tuleb ja Rullan riisub, plika mul. Tal puhkus. Sooh. No eks te siis tehke. Aga hoidke mära ohjes. Ja vaadake, et sool ja luisud kaasa saavad. Ah? Ikka, paps.

Kas ka Rudolfil on tigu seljas, kui ta kõnnib? Üks väike on. Ühel päeval on see suurem. Küll siis temagi üles kolib. Küll siis temagi ukse lukku paneb ja enne alla ei tule, kui kantakse.

Aovalgel helgib rukis. Rukkil on oma päike. Kuigi see peagi lõigatakse. Trepil jälle sammud. Kas lõikame, paps? Too viljapea siia, ma proovin järgi. Näib, et peab ka tänavu viljale hambad sisse lööma, kuna keegi teine midagi ei mõika. Vaata, et sa rattad ära määrid. Kas tera on ikka ihutud? Ikka, paps. Sõida siis aga väravast välja, poiss.

Aga nüüd. Kas minna alla? Välja oma majast, alla teiste juurde? Alla kojatreppide silma alla? Lihtsalt sellepärast, et eit oli heeringat lauale pannes teatanud: seesamune et Hildur hakkab meil nüüd mehele minema. Sooh. Kellele siis? Kas Martinile, tolele Långmo paadialusele, kellega nad öösiti mul akna all kojatrepil kudrutasid? Ei, Martin läks peale ema surma Västmanlandi puuraiduriks, temaga on kõik. Saadeti sõrmuski tagasi. Hoopis Westlundile, tolele Moni lihunikule, kes Ameerikas käinud. Mõtlesime need pulmad siin kodus ära pidada. Pühapäeval kuulutavad kolmat' korda.

„Kolmat' korda.“ Just nii aeglaselt jõuab teade ühe teoni. Aga mis on ühel teol pulmadest? Kas tema siis mingite pulmade pärast oma majast lahkub? Ei! Auk keset teed on ka suurem asi. Aga kõige suurem on surm.

Nüüd on käes laupäeva aovalge, täna see juhtubki. Westlund oli eile siin. Sigar ja kenad hilbud. Eit trepil. Kas sa alla ei tule? Ei mõtlegi. Parem olla seal, kus oled, olla see, kes oled. Parem olla see, kelleks nad su teinud on. Kes iganes seda teevad.

Aga nüüd kostab kriginat ja korraga on küüniuks pärani. Kae-vust möödub mingi vennike, pikk kõrend, kahlab läbi kaste otse maja poole. Nokats silmil. Ja koogutab. Mida see veel siit otsib? Küllap üks neist Långmo jõllitajatest. Parem kardin tasakesi alla tõmmata. Las aga tuleb ja arvab, et ei nähtud.

Sest tigu, tema laseb kõigel tulla. Ja kõik tuleb. Seepärast liigubki ta nii vähe. Sest nii kaugele kui silm seletab, on kõik tema oma.

Kuigi ega ta väga kaugele ju ei näe. Eelmine aasta nägi kaugemale kui sel. Eelmine aasta paistis aknast veel Oja-Lasse põld kätte. Sel aastal nii kaugele ei näe. Nii et sel aastal oleme rikkamad, sest kõige rikkam on see, kes näeb täpselt nii palju, kui tal on. Tänada jumalat halva silmanägemise eest – ega muud siin ilmas üle ei jäägi.

Ta kuuleb küll, kuidas seal all vastu akent koputatakse. Kõlas nagu Hilduri ja eide oma. Aga mis ühel teol sellest? Kardina taga läheb aeglaselt heledamaks ja vanamees käib muudkui ringi majas, mille ta on majale otsa ehitanud. Käib oma üksildast ringi ümber korstnajala, mis keset tuba lubivalgelt helendab. Käib küllap, kuni põrandas vagu järel. Kui nii kaua jaksab. Käib ja käib ega jõua kunagi ukseni. Nagu tigu? Ei, nagu kell.

Aeg end taas ristida lasta. Aeg surra.

*

Hilma: abielus tollega seal ülal. Ei maga kunagi. Kuuleb iga aastaga üha paremini. Teised kuulevad, kui vanamees seal ülal käib. Hilma kuuleb teda kõige paremini siis, kui ta vakka on. Istub öösiti mustade jalastega kiiktoolis, käed põlvedel valmis. Valmis milleks? Teadagi milleks.

Te võtke ikka seelik seljast, mamma, kui magate. Lillnäsi vaestemajas, kus ma viimati töötasin, oli üks emand nagu teie. Tema kah kunagi seelikut seljast ei võtnud. Seletas, et vaestemaja öösärgis jalge vahelt puhub. Kuigi ma teadsin küll, kust tal puhus. Haises nii, et pidi juhataja jutule minema. Alles siis sai seeliku seljast ära. Räägib Irma. Irma, kes näpistab. Kas ma olen mõni vallasant? Vististi küll. Aga Hildur on kena. Ja täna läheb ta ära.

Hilduril on õlg paljas. Helendab kriitvalgelt kardinaprao koidukumas. On tal külm? Hilma peatab kiiktooli, tõuseb püsti ja sätib

tekki. Vaatab, kuidas tema tütreirts magab, valged käed pea all. Vaatab, kuidas mustad juuksed nagu leinaloor otsmikule on vajunud. Issake, ei ühtki kurdu, ühtki kortsu veel. Silitab veidike sõrmeotsaga. Otsmikku, jahedat nina, udemekest löua otsas. Järsku Hildur ohkab. Hilmal pudeneb rätt maha. Ei, ta ei tohi veel ärgata. Lapsed peavad magama, sest ainult siis, kui nad magavad, on nad sinu omad.

Ta lohistab tooli varglikult Hilduri voodi äärde ja istub. Nüüd on plika teki altpoolt ära heitnud. Heldeke, kui puhtad jalad tal on. Nendega on ta alati hoolas olnud. Kui ka korra öösi eeskojas käib, on kohe pesukauss käepärast. Kas Westlund on sama puhas? Kas Westlund on väärt? Ta paneb parema käe Hilduri tekile, otse rinna kohale. Kui soe ja hea seal on. Kas Westlund krabab kõvasti? Kas Westlund küünistab ja rebib? Ta kummardub kaugele ette ja silmitseb tütre nägu, nii lähedalt kui julgeb.

Mu kullakallis kullapai, ära sa ometi ärka. Armas Jumal, lase mu lastel alati magada ja ööl kesta. Ühel päeval on nad kõik läinud ja elu on kõle ja tühi. Siis pole mul muud kui mu tubakanutsak ja kiiktool, mis üksinda kambris kiigub. Siis pole ma muud kui üks vaene vanaeit, tubakatriip nina all. Vanaeit, kes kellelegi korda ei lähe ja kellele pühapäeviti keegi ei kirjuta. Kogu maailm on täis röövleid, kes tahavad mult võtta selle, mis mulle kuulub. Kogu maa on täis võsavillemeid, kes maja ümber uluvad. Armas Jumal, lase mu lastel igavesti magada. Sest kui nad ärkavad, ei armasta nad mind. Miks me vanaks jääme, miks küll? Miks me inetuks muutume? Ja kehast ja suust haisema lähme? Misjaoks me elame, kui need, kelle jaoks me elame, ilma meieta tahavad elada? Tõukavad meid ära, kui me ligemale tahame tulla, lähevad minema, kui me nende juures tahame olla?

Hilduri otsmikule sajab pisaraid. Sinna ei ole miskit parata, nad tulevad siis, kui tulevad, ja kurbus lihtsalt voolab sinust välja.

Aga Hilduril on kerge uni. Krapsti on ta istukil ja libistab rinnad öösärgi alla.

„Jumal, kuidas te mind ehmatasite, mamma. Kas teie ei saagi siis und?“

Und! Raske, kui keegi ei mõista. Keegi peab ju ärkvel olema, kui kõik teised magavad. Unetu on see, kes Jumalat ei usalda, emand Palm, oli ju pastor talle öelnud. Miks ta siis ei usalda, aga tolle seal ülal ei ole kedagi. Ikka ja jälle kuuleb ta pimeduses Victorit oma mõtteid kudumas, põnts ja põnts. Heli, mida ainult Hilma kuuleb. Aga ta teab, et ühel ööl jäävad need kangasteljed vakka. Ja Jumal halastagu sellele, kes siis ärkvel pole.

Aga ka Hildur ei saa magada, tõmbab vaid keelega üle huule ja vahib lakke. Vaatab vist läbi lae Victorit.

„Mamma, mis te arvate, kas ta tuleb alla?“

Hilma ei vasta, vaatab vaid suud, mis räägib. Peagi on see Westlundi suu. Kas Westlund hammustab? Kas Westlund on mõni säherdune? Hilduril on ülalt vasakult pool hammast puudu, tollest korrast, kui ta haavlit hammustas. Küll Westlund selle korda laseb teha. Hilma tõstab pilgu. Märkab siis, et Hildur nutab. Ei vapu, ei vääna käsi. Ainult pisarad voolavad, just nagu Hilmalgi, peene nirena, tasahilju. Kohe näha, et sugulased. Voolavad selgelt ja ühtlaselt, nagu oleks tal silmade taga lumi, mis aegamööda sulab.

„Westlundi ees ära sa niiviisi töina, Hildur.“

„Ei, mamma.“

Aga ikka nutab minu tirtsuke. Istun su kõrvale. Kas see aitab? Küllap ikka Westlund on kena. Aga sina oled väike. Ja tema suur. Sina, tirtsuke, oled noor. Aga Westlund on vana. Peaaegu kaks korda vanem. Ja tütar on tal, hakkab varsti juba poiste järgi jooksuma. Siri. Aga miks sa talle üldse lähed?

„Kas sa oled käima peal, Hildur?“

Küll on raske küsida. Veel raskem muidugi vastata. Hildur on voodis kangeks löönud ja lumi muudkui sulab ja sulab. Vaesed jalakesed. Vaene sina ja me kõik. Kas ma tohin sind hoida, su pea oma käte vahele võtta?

„Jah, mamma,“ vastab Hildur nõnda tasakesi. „Jah.“

„Kas West...“

Ag pole vaja küsida. Pole vaja teada seda, mida vaid ühel teada on vaja.

„Ole Westlundi vastu kena, Hildur.“

„Jah, mamma.“

„Ja ära tõina, kui ta täis on, Hildur.“

„Ei, mamma.“

„Ja ära kunagi keela, kui ta tahab.“

„Ei, mamma.“

„Ja Siri vastu ole kena, kuigi ta sinu oma pole. Kena peab olema. Siis jaksad rohkem kanda, Hildur.“

„Jah, mamma.“

Ja veidi aja pärast:

„Teil on rüüt maha kukkunud, mamma.“

Ja suurrüüti järele kummardudes kuuleb Hilma, kuidas too seal ülal kardina alla tõmbab.

„Näed sa, palju kell on, Hildur?“

Tütar pöörab pead. Kummutil tiksab Gävlest toodud äratuskell. Kohe kolmveerand neli. Aga vanamehe kellad hakkavad lööma. Üksteise järel, nagu oleks neil omavahel midagi arutada. Kõigepealt põrandakell. Metalselt. Seejärel too, mis köstri oksjonilt ostetud ja enne söögitoas rippus. Kõliseb nagu klaas. Aga viimane teeb koledat häält, rögiseb nagu mõni surija. Selle sai vanamees noorena laskmisvõistlustelt auhinnaks. Ja nüüd hakkab vanamees käima.

Muudkui käib ja käib ümber korstnajala, sussid sahisevad, traksid lohisevad. Ja see on siis minu isa. Tigu, inimpelglik tola. Ei tule ta pastori juurde. Ei tule ta alla tütre pulma. Hildur tõmbab teki lõuani ja unustab vana naise, kes läbi vaikuse ta pead kannab. Ma pean vanamehe alla saama, mõtleb ta ja tõmbub turri. Mitte minu, vaid Westlundi pärast peab ta alla tulema. Ei, minu pärast ei tee siin enam keegi midagi. Aga Westlundi vastu peab kena olema. Ängistus teeb kurgu kuivaks ja käed niiskeks. Ta põimib need kõvasti oma lapse kohal kokku ja jätab nutmise. Lumi on jälle lumi.

Hilma on aga kella juurde hiilinud, ongi kolmveerand. Kolmveerand neli. Aga kõik ei ole nii nagu tavaliselt. Sest kui kõik on nii nagu tavaliselt, püsib vanamees oma urus kella viieni. Parem minna trepile ja kuulatada. Ja just siis kuuleb ta midagi uut. Ümber majanurga tuleb keegi meesterahvas. Aga mõni omadest ei saa see olla, Rudolf käib ju nagu säärsaabastega sõdur, sõtkub ja trambib. Ja noor sulane sörgib, mis sest, et tal kuhugi kiiret pole. See seal aga hiilib, kuigi üsna valjusti.

„Hildur,“ sosistab ta ja läheb voodi juurde tagasi. „Keegi tuleb.“

Aga kui ta kardinat üles tahab tõmmata, ei saa ta seda korruga teha. Rannet pigistab üks käsi, nii kõvasti, et võiks karjuda. Kui ta pilgu pöörab, on Hildur hirmul. Küll see plika on alles tugev, las see kardin jääda. Aga see, kes ümber nurga hiilis, seisab akna taga. Heidab kardinale varju, tume nagu hirm ise. Ja siis juhtub see, mida nad ootavad, koputused, viis nõrka lööki, käsi pigistab veel kõvemini. Aga seda Hilma enam ei tunne, nii väga kardab ta. Mitte tolle pärast seal väljas, vaid tema pärast siin toas. Hilduri pärast. Hilduri hirmu pärast. Sest see, kes hirmu tunneb, on kõigile võõras. Ja mida sa üldse oma lapsest tead? Korruga valgub jõud kätte tagasi, Hilma küünitab. Kardin lendab eest ja Hildur karjatab. Karjatab, nii et isegi too seal ülal kuuleb. Ja seisma jääb.

Aga pole midagi, mille peale karjatada. Ainult koiduvalgus seisab akna all, niiske ja kirgas. Ja kärmelt tõuseb päike metsa kohale Fuxe järve taga. Nüüd julgeb Hildur akna avada. Aga sinna, kuhu ta vaadata ei taha, vaatab ta ikka.

„Mis seal on?“ kiunatab ema. Hirmul peni.

„Ei midagi,“ vastab Hildur järsult, aga sulgeb akna.

Kuid ometi oli ta kaste sees näinud kahte rada, üht sinna ja teist tagasi. Ja varest, kes hekilt lendu oli tõusnud ja hirmunult all järve kohal kraaksatas. Ja nägusid pesuköögis soisel aasal, kus muidu ainult sulane elab. Ja päikest, mis uue kirevase päeva kohale tõuseb. Ta heidab pikali, käed kuumaval näol nagu kaevukaas rahutuse peal. Vana naine astub kartlikult kiiktooli juurde. Ainult see on tema oma, see ja ei midagi enam. Võtab õige tasakesi istet, pea kaminatoru juures. Kaminat enam pole, torusse on topitud nutsak Gävle päevalehte. Aga Jumalat kuuleb ta toru kaudu mõnikord sellegipoolest. Ja toda seal ülal, kes jälle kardina üles tõmbab. Vaeseke. Vaesekesed meie kõik.

„Maga nüüd, Hildur,“ sosistab vana naine oma toolil. „Sul on pikk päev ees.“

„Magage teiegi, mamma,“ vastab Hildur.

Aga magada ei saa keegi. Igaühel on küllalt, millele mõelda.

Ja Hilduril on silmade taga jää.

*

Mõistagi kuuleb ka Irma karjatust. Aga las karjub! Las see Hildur aga karjub nii, kuis jaksab! Mida tema ka hääletult karjumisest teab? Sellisest, mis rohkem haiget teeb. Sellisest, mis kõigest kõige rohkem haiget teeb. Ja koputamist, ka seda kuulis ta. Las aga koputavad. Las aga koputavad teiste akendele. Minu omale ei koputa kunagi keegi. Aga miks? Miks küll mõned nõnda üksi on?

Voodist enda kõrval leiab ta ühe käsivarre. Õblukese, kõva, kuuma. Võtab selle oma käte vahele, kõvasti nagu tõrksa ukselingi. Ja järsku näpistab. Seda ei tahtnud ta teha, ei tahtnud, aga ei suutnud ometi end tagasi hoida. Ja siis karjatab ta, vaikselt, nõnda vaikselt. Aga ikka ei ärka poiss, kiunatab vaid. Siis laseb Irma lahti ja on vaba. Olgugi et ainult korraks. Kui hea on haiget teha. Valu annab järele. Sa oled vähem üksi. Ja kui sa vähem üksi oled, hakkad sa lootma, et kõik lõpuks ikkagi hästi läheb. Et keegi su aknale koputab.

Maga nüüd, pojake. Ega sina sinna midagi parata saa, et sa olemas oled. Keegi ei saa parata, et ta olemas on. See ongi kõige hullem. Üheksa aastat. Kes võib veel paremini teada, kui pikad võivad olla üheksa aastat, kui see, kes kõik see aeg sohilapsega on jännanud. Nagu jalaraud. Nagu vetikas, mis ujudes külge jääb. Nagu ... Aga maga, pojuke, ei tee ma sulle enam midagi. Aga ükskord küll palju puudu ei jäänud.

Voodi, kus Irma lebab, on kõrge. Nii kõrge, et voodiotsad peaaegu laeluste taladeni ulatuvad. Terve hämar köök paistab talle sealt kätte. Kambriuks ja eeskojauks, uste vahel roheline lekkiv veetünn. Ja suure liha- ja heeringakapi kõrval koorelahutaja, alfalavalliks¹ kutsuvad nad seda. Ja akna kõrval valge ajalehehoidja, millele üks hulkur talvel kolm südant maalis, tänutäheks söögi eest. Ja akna all madal sohva, millel Rudolf läbi öö norskab. Ja teise akna all klapplaud koos äratuskellaga, mis neil endale õnnestus hoida, kui papsil too viimane hullus, suur kellahullus peale tuli. Ja akna peal lilled, mida mamma kastab kopsikuga kümme korda päevas. Või viisteist. Ja siis too sinine järi, millega paps mammale peaaegu piki pead oleks andnud, kui ta ükskord täis oli, aga Rudolf, just leerist tulnud, läks vahele. Sai siis sellega nii kõvasti vastu turja,

¹ Alfa Laval, Rootsi tööstusettevõtte, muu hulgas üks vanemaid koorelahutajate tootjaid. – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

et pikali käis. Järgmine päev võttis paps kirve ja löi järi kuuris suurteks tükkideks. Nii suurteks, et mõni oskaja saaks selle jälle kokku liimida. Kolm päeva mässas Rudolf sellega. Siis üks öhtu tassis järi jälle sisse ja pani keset tuba maha. Vii see välja, karjus paps. See jääb sinna, kus see on, ütles Rudolf ja sai suureks. Ja nüüd on see seal, kus see on, kuid paps on kuskil mujal.

Aga Irma näeb oma voodist palju muudki. Näeb kõiki aastaid, mis nagu tumedad pilved nõgiste talade all hõljuvad. Kogu ta elu on nagu pimedus, mis põranda ja laetalade vahele pressitud. Lagi on madal, ja kes kogu aeg madala lae all on elanud, tahab kõrgema lae alla saada. Ja muidugi sa põgened. Aga ära unusta, et sa oled oheliku otsas, Hildur. Nii et ikka oled siin tagasi. Ikka oled siin tagasi ja lämbud, Hildur, kuigi sind sõidutatakse täna lihuniku valgesse villasse.

Kohtukaasistuja juures oli kõrge lagi ja ei ühtki tala, aga linnas laekuri pool oli veel kõrgem. Kuid äkitsi, Hildur, on sul kõht ees ja sa oled kõigi nende kõrgete lagede all oma kõhuga üksi. Siis sõidad rongiga koju ja sünnitad. Niiiii, nüüd kõlbab siis koju tulla jah. Kaitsetuna, sõnatuna lamad sa kahvatult voodis. Valud tulevad ja lähevad ja otse pea kohal on talad.

Ja siis lased jälle jalga. Ära kõigi talade alt. Küll vabrikus on alles kõrged laed. Kõrged niikui kirikus, Hildur. Aga too plika, kes põngerja järgi pidi vaatama, kus tema päevad läbi on? Väljas treppidel keelt peksmas! Põnn oleks peaaegu nälga surnud. Ja nii lamad sa öösi üksi oma kõrge lae all, Hildur, ja mõtled: võib-olla polekski see nii paha olnud. Oleks vabaks saanud.

Rullkardina pragudest sirab päevavalgus. Vares kraaksatab ja keegi jookseb aknast mööda talli poole. Küllap sulane, kes plikadega tembutab. Aga pimedus ülal talade vahel aina tiheneb. Ja kes teab, mis on vabadus? Mamma ju rääkis ühel öhtul, Hildur, sellest

ajast, kui ta veel väike oli, ja kuis siis Kerstin, tüdruk neil, koju tuleb – siis said nad veel endale tüdrukut lubada, siis ei olnud ju veel papsi, kes maa ära müüs, et ehitada saaks –, kuis siis Kerstin siia kööki jookseb. Samast uksest, kust sinagi. Siiasamma laetalade alla. Kaks päeva on ära olnud, olevat vissidega metsas olnud. Kui ta läks, oli ta paks. Nüüd on ta kõhn. Nüüd on see tehtud, hüüab ta, ise rõõmust ogar. Mis asi see tehtud on, tahavad teised teada. Nüüd olen ma vaba, kostab tema. Ja silmad põlevad peas. Aga kui vaba ta on, seda näevad nad järgmine päev. Kui kraavist laps leitakse, kiviga puruks löödud. Ja plika enda, Hildur, tõmbavad nad välja vanaisa pilliroo äärest.

Mõnikord öösiti ärkvel olles näib Irmale, nagu uks avaneks. Keegi seisab lävel, juuksed sassis ja käed kõhu ümber. Kehal vetikad ja lapse veri, astub surnud tüdruk laetalade alla. Siis lööb Irma nii kartma, et vaikselt karjatab. Ja peab poisi üles ajama.

Siin on madal lagi, aga vaestemajas oli kõrge, Hildur, kõrgem kui lihuniku pool. Nii et äkki oleks pidanud sinna jääma? See oleks mulle vist paras koht olnud. Aga põngerjas ei olekski siis välja saanud. Muudkui roomas mööda koridore ringi ja mängis täis süljekaussidega, lõpuks oli kahvatu niikui vallasant. Kas ma seda siis pealt sain vaadata? Ei saanud noh! Nii et nüüd kõlbab siis koju tulla jah. Krants sihuke! Ja võib-olla see ma olen. Muudkui rebib oma rihma otsas, kuni lahti pääseb, aga pärast on ikka siin tagasi. On siin tagasi ja mädaneb. Aga mis sinul sellest, Hildur, sina võid ratta võtta ja putku pista, kunas aga tahad. Ja nüüd lasedki siis päriselt jalga. Aga minu jätab siia. Nii et karju aga! Ja täna jumalat, et nii kõvasti karjuda võid!

Vend sonib unes. Küllap unistab oma Rullanist, tollest Bengtsoni kohviku ettekandjast. Too tõmbab pikki sigarette ja puhub talle suitsu otse näkku, nii et Rudolf ei näegi, mihuke ta tegelikult on.

Seljataga naerab, aga Rudolf on kurt. Vaene Rudolf. Ja vaene kärbes, kes kärbsepaberil sipleb. Ja vaesed hobused, kes tallis kolistavad. Nüüd hakkab sees nii valus, et Irmal tuleb püsti tõusta. Püsti tõusta ja natuke ringi käia, see on ikka aidanud. Istuda veidike laua taga, külm nuga vastu otsmikku surutud. Ühel ööl tõmbas ta kardina umbes poole peale, keeras lauavakstu serva üles ja kirjutas ühe kirja. See tegi haiget, aga aitas. Keegi ei näinud seda. Riiulist kõige alt võttis ta ajalehe, rebis kuulutusteate välja ja pistis selle kokku murdmata ümbrikusse:

Lihunik
Hilmer Westlund
ja
taluomaniku tütar
Hildur Palm
Fuxes 18. juulil

Niisugune oli see suur kuulutus. Paberi ülaserava kritseldas ta teise sama suure, sest aega tal oli ja ta tahtis haiget teha:

End. hädaabitööline
Martin Eng
ja
Teo tütar
Hildur Palm
Ubrikus 18. juulil

Ta astub kapi juurde ja võtab sealt üht-teist välja. Ka söömine aitab veidi. Istub siis laua äärde ja hakkab leivanukile pohlamoosi määrima. Rudolf ärkab. Kui öde karjatab, nagu keegi teda pussitaks, siis

ei kuule Rudolf miskit, aga kui keegi palukese hamba alla paneb, siis kuuleb küll, õgard sihuke. Haigutab, kratsib rinda ja küsib:

„Kas ampsu ka saab?“

„Mis sa arvad, et sulle voodisse tuuakse või? Häh! Seda võib su Rullan teha. Kui viitsib, kirtsnina, nagu ta on.“

Ohates ajab Rudolf end sohvalt üles. Öösärk kleepub keha külge. Küll alles higistab, see Rudolf. Mõni ime, et Rullan nägusid teeb. Ehkki muidu on Rudolf ju kena.

„Hildur karjatas,“ lausub Irma ja tõmbab rullkardinat natuke üles. Nii natuke, et kõik ta kortsud paista on. Kambris on vaikne. Kas nad kuulavad? Kas nad teavad?

„Sooh,“ mõmised Rudolf, suu moosi täis. „Miks siis?“

„Keegi koputas aknale.“

Veidi aega söövad õde ja vend vaikides. Valgus läheb kirkamaks, vargsi piiluvad nad teineteise poole. Kui harjumatu on omavahel rääkida. Aga Rudolf mõtleb, seda on näha. Sest siis paisub tal oimukohal veresoon ja mälumine läheb raskeks.

„Mis sa arvad, kes see oli?“

„Kust mina tean,“ nähvab Irma ägedalt, aga vaikselt. „Pea siis mina arvet kõigi kohta, kellega Hildur ringi on aelenud? See võis vabalt ka sulane olla. Või mõni tema plikadest. Või Kalle Bjuhr. Või ...“

Korruga ta vakatab. Ja punastab, või nii vähemalt Rudolfile paisatab. Õde surub käed põskedele. Aga Rudolf näeb, et midagi siin on. Kuigi ei taha ütleva hakata. Irma on ju nii tundlik, ja mõnikord õige õel ... „Ma lähen vaatan veidi maja ümber ringi,“ ütlev Rudolf, selle asemel et midagi muud öelda, ja poeb oma tunkedesse.

Õde ei lausu aga sõnagi.

Rohi on märg, päike aga aina kerkib. Hõljub Kakumäe mändide kohal ja oksendab järvele oma valgust. Aias seisab mamma päevalill,

pea longus. Kas sul on miskit kaduma läinud, neiuke? Üks orav sibab mööda tara. Peaks mõned sunnikud Rullanile nülgima, muudkui vingub, et tal kasukat pole. Majanurga juures jääb Rudolf seisma ja asub end vastu üht väikest muhklikku kivi kergendama. Rohi selle ümber on kolletunud. Korra kuus keerab ta kivi jalaga ringi. Kui tal elupäevi jagub ja tervis alt ei vea, on kivi ühel heal päeval täitsa ümmargune. Siis viin ma selle sisse, mõtleb ta, ja panen ahjumüürile. Kõigepealt pesen muidugi ära. See ongi üks tema eesmärkidest siin elus. Ja sugugi mitte kõige väiksem.

Sirelitest möödudes põikab ta üles talli ja kuuri juurde. Saepukil vedeleb jändrik kasejuurikas, vihmast vettinud. Siis astub ta vasa-kusse jalga pinnu ja vannub. Vaatab veel veidi õue peal ja abihoonete juures ringi ning jõuab kaskede reani, mille ta täisealiseks saamise päeval istutada laskis. Istikud võttis otse metsast, nii et suur väljaminek see polnud. Nüüd on need suureks sirgunud, nagu ta isegi. Mõnele on lemmasarved haavad jätnud, nagu tal endalgi on haavu. Ta võtab ühe lehe ja mälub seda, siis aga meenub talle, et täna ongi see päev, mil tuleb kaseoksi võtta. Et täna ongi see päev, mil ta õde lihunikule mehele läheb. Kõige noorem ja abiellub kõige esimesena. Kõigest kaks-kendkolm. Ise on Rudolf kolm-kendkolm (nende vahel olid kaks tükki väiksenä surnud) ja kui Rullan nüüd varsti tahtma ei hakka, siis kurat seda teab, mis saab. Ega pole lihtne, kui sul motikat pole. Aga Irma on kolm-kendviis ja ei saagi vist tanu alla. Temast on kahju. Peaks vist tagasi sisse minema.

Aga siis märkab ta, et küüniuks on lahti. Ja temas on küllalt peremeest, et see tal harja punaseks ajaks. Üks hulkuritest on vist väljas ajal käinud. Eks nemadki pea käima, kuigi neist muidu asja pole. Aga ukse oleks võinud ikka kinni panna. Kolm tükki on neid, üks on haige, ei jaksanud üks õhtu isegi pudrule tulla. Eks näis, kas ta hommikul kõrdile tuleb. Ega ta seal kusagil vedele ja oksenda?